

Ceuta és Melilla: Erődök, gyarmatok vagy multikulturális városok?

Manzinger Krisztián

*Utakat építettünk oda,
ahol nem voltak.
Házainkat
kopár földre emeltünk. (...)
Ez az én földem.*

(Miguel Fernández: *Está es mi tierra*, 1978)¹

A Földközi-tenger észak-afrikai partján fekvő Ceuta és Melilla az elmúlt 150 év során váltak katonai helyőrségekből modern városokká. Periférikus elhelyezkedésük, a környező marokkói területekkel való szoros társadalmi-gazdasági kapcsolataik, illetve a spanyol katonaság számának jelentős csökkenése miatt lakosságuk jelentősen átalakult az elmúlt évtizedekben: Melillában már többséget alkot a muszlim lakosság, de arányuk Ceutában is 40 százalék fölötti. Bár a szomszédos Marokkó néha felveti a városok visszacsatolásának kérdését, spanyol birtokuk nemzetközi jogi szempontból nem vitatott: nem szerepelnek az Egyesült Nemzetek Szervezete gyarmati területek listáján, valamint Spanyolország EU- és főleg NATO-tagsága erős nemzetközi garanciát biztosít státuszuk megtartásához, mindemellett a helyi lakosság számára is előnyösebbnek tűnik egy európai uniós állam polgárának lenni. A társadalmi-gazdasági integráció stratégiái azonban részben újragondolásra szorulnak, nemcsak a szociális kohézió erősítése, de a radikalizáció elleni küzdelem hatékonysága miatt is.

In the past 150 years, the former Spanish military outposts of Ceuta and Melilla, lying on the southern shores of the Mediterranean have become modern towns. During the past decades, their population has transformed notably due to their peripheral position, the intense social and economic relations with Morocco, and the remarkable decrease of the Spanish military personnel. Nowadays Melilla is of Muslim majority, while the share of Muslims is also above 40 percent in Ceuta. Although sometimes Morocco urges bringing the towns under its sovereignty, the Spanish rule above the towns is solid: the United Nations does not enlist them as Non-Self-Governing Territories, Spain is member to the EU and the NATO, and remaining citizens of an EU member state seems to be more advantageous for the local population. Nevertheless, strategies of socio-economic integration shall be reconsidered to increase social cohesion and tackle radicalisation.

* * *

A magyar olvasó a címben szereplő két város, Ceuta és Melilla nevét leginkább az azokat Marokkótól elválasztó határkerítésről és az arra nehezedő illegális migrációs nyomásról ismerheti, miközben a két település helyzete ennél sokkal összetettebb vizsgálatra érdemes. Ennek jelentős részben az az oka, hogy az olyan társadalmi integrációs kérdések, amelyek Nyugat-Európa városaiban az elmúlt évtizedekben hangsúlyosan jelen voltak, Ceutában és Melillában egészen sajátos módon merülnek fel – elsősorban azok földrajzi elhelyezkedése, történelme és gazdasági jellegzetességei miatt.

A városok helyzete összehasonlítható a térségükben fekvő Gibraltárral is például az alapján, hogy Spanyolország azt ugyanúgy vissza próbálja szerezni az Egyesül Királyságtól, mint ahogyan Marokkó próbálja visszaszerezni Ceutát és Melillát Spanyolországtól.² Jelen írásban azonban az utóbbi párhuzamot nem vizsgáljuk, hanem egy olyan elemzésre

teszünk kísérletet, amelynek célja a címben feltett kérdés megválaszolása, vagyis az, hogy vajon ezen két település erődnék, gyarmatnak vagy multikulturális városnak tekinthető a leginkább.

Történelmi háttér

A 19 km²-en elterülő Ceuta és a 12,3 km²-es Melilla a Földközi-tenger déli partján helyezkedik el, és a „szuverén területekkel”³ (*plazas de soberanía*) együtt Spanyolországhoz tartozik. A két város elfoglalására a 722-es covadongai csatával elkezdődő reconquista győzedelmes befejezésének körülményei között került sor 1492-ben: az Ibériai-félsziget két állama – Portugália és Spanyolország – ekkor már nemcsak ahhoz voltak kellően erősek, hogy a mórokat kiűzzék Európából, hanem ahhoz is, hogy megkezdjék a nagy felfedezéseket, amelyek biztosítása érdekében szükségessé vált az észak-afrikai kalózkikötők pacifikálása. Emellett pedig az uralkodókat hajtotta

1. ábra

Ceuta, Melilla, Gibraltár és az észak-afrikai spanyol szuverén területek⁴

az aranyláz – ekkoriban élte virágkorát a transzszaharai kereskedelem, amelyben például földközi-tengeri sót cseréltek szubszaharai aranyra – és a katolikus hit terjesztésének szándéka is.⁵

E törekvések révén került – többek között – Ceuta 1415-ben, Tanger pedig 1471-ben portugál; Melilla 1497-ben, Orán 1509-ben, Algír pedig 1510-ben spanyol kézre. Az ekkor világhatalommá váló – és Magyarországot is fenyegető – Oszmán Birodalom észak-afrikai előretörése azonban megakadályozta, hogy az ibériai államok a partoktól távolabb fekvő területekre is kiterjeszthessék uralmukat,⁶ sőt, a következő évtizedekben az észak-afrikai városok és erődök egy része elveszett az oszmánok javára. A 16. század végére kialakult erőviszonyok nagyjából konzerválódtak a következő évszázadokra: mind Spanyolország, mind az Oszmán Birodalom számára periféria volt a térség, katonai potenciáljukat más régiókra koncentrálták.

A keresztény hódításkor Ceuta virágzó, ázsiai fűszerekben és afrikai aranyban gazdag, gyengén védett muszlim kereskedővárossá vált, míg Melillát, amely stratégiai fontossággal bírt és a szudáni aranykereskedelem ellenőrzése feletti lehetőséget biztosította, a térségi hatalmak csatározásai szinte porig rombolták és lakatlanná tették. A portugál hódítást követően azonban Ceuta elveszítette kereskedelmi kapcsolatait⁷ – helyét elsősorban a marokkói kézen maradt Tanger vette át –, és már 1425-ben mindössze egy átrakodó kikötő volt, amely inkább csak fogyasztotta a kincstár vagyonát.⁸

A város Portugália és Spanyolország 1580 és 1640 közötti perszonáluniójának megszűnése után viszont végül spanyol kézre került, amely jelentős részben az annak idején beköltöző spanyol nyelvűek nagy számának tudható be, és amelyet Lisszabon 1668-ban ismert el. Melilla ezzel szemben 1497 óta folyamatosan spanyol terület, habár 1556-ig – sok más meghódított városhoz és területhez hasonlóan – nem képezte részét a spanyol korona birtokának, hanem magánkézben volt. A koronához stratégiai fontossága, illetve állandó katonai fenyegetettsége és annak költségvonzata okán került.⁹

A spanyol katonai helyőrségként és fegyenctelepként¹⁰ funkcionáló városok fejlődésében a 19. század vége, így a határaikat szabályozó Wad-Ras-i békeszerződés (1860),¹¹ szabadkikötői státuszuk megszerzése (1863) és a Szezei-csatorna megnyitása (1869) hozott jelentős változást. Az 1898-as amerikai-spanyol háború elvesztésének következtében Kubából, Puerto Ricóból, Guamból és a Fülöp-szigetéről kiszorult Spanyolország figyelem Marokkó és úgy általában Afrika felé fordult. A városok stratégiai pozíciója kedvező kiindulási bázisul szolgált az észak-marokkói Spanyol Protektorátus 1912-es létrehozásához,¹² amely *hinterland*ként segítette fejlődésüket.¹³ Észak-Marokkó 1956-ig állt spanyol protektorátus alatt, az ottani seregek pedig nemcsak a spanyol hadsereg elitegységei közé tartoztak, de jelentős szerepet is játszottak az ország történelmében: az 1912-ben létrehozott Afrika Hadsereg melillai egységei voltak az elsők, amelyek 1936.

július 16-án fellázadtak a köztársasági kormány ellen.¹⁴

A városok lakosságának fejlődése

A két városban a 19. század közepéig a lakosságon belül a katonai népesség mellett a fegyencek száma volt jelentős. 1847-ben Ceuta 6896 fős népességének több mint egyharmadát tette ki a katonai népesség és majdnem egyharmadát a fegyenc – további egyharmadot pedig a civil lakosság –, míg Melillában a katonák közel háromnegyedét, a fegyencek egyötödét, a civilek pedig mindössze 9 százalékat adták a 2098 fős lakosságnak.¹⁵

A civilek beáramlása a 19. század végén kezdődött. Ceutában az 1870-es években már mintegy 10.000 lakos élt, miközben Melillának 1877-ben a katonai helyőrséggel együtt is csak mindössze 1517 lakosa volt. Az utóbbi városba az elsősorban Andalúziából származók beköltözése az első rif háború (1893-1894) után indult meg, ennek révén azonban a lakosságszám gyorsan, 1900-ban 10.201, 1910-ben 40.929, 1930-ban pedig már 69.133 főre emelkedett.¹⁶ Az ilyen ütemű lakosságnövekedés következménye a város gyors kiépülése és egységes építészeti arculata lett, ma Spanyolországban belül – Barcelona után – Melillában található a második legtöbb, az afrikai kontinensen pedig összességében a legtöbb, mintegy 500 darab szecessziós épület.¹⁷ Ceuta gyarapodása visszafogottabb volt, az 1877-es 10.683 fős lakosság 1900-ban 13.843-ra, 1910-ben 24.249-re, 1930-ban pedig 50.293-ra nőtt.¹⁸ Az elmúlt

években (2012 és 2016 között) Ceuta lakossága 85.000 fő körül stagnált,¹⁹ míg Melillában folytatódott a növekedés, ráadásul mivel a város vándorlási mérlege negatív, így annak forrása a természetes szaporodás.²⁰

A muszlim lakossággal a következő alfejezetben foglalkozunk részletesen, itt azonban érdemes megemlíteni, hogy a keresztény és muzulmán közösségek mellett két további vallás híveit is tradicionálisan jelen lévőnek tekintik a két városban: a hindukat és a zsidókat. Mára mindkét közösség száma rendkívül leapadt, habár korábban jelentős társadalmi réteget alkottak: a zsidók elsősorban Melillában,²¹ a Gibraltárról beköltöző hinduk pedig Ceutában telepedtek le. Mindkét közösséget a kereskedelem fellendülése vonzotta, annak hanyatlásával viszont jelentős részük távozott.²² Egykori jelenlétükre emlékeztet ma is a valamikori – ma már muszlimok lakta – melillai zsidó negyed (*Barrio Hebreo*), amelynek utcaneveit 1934-ben a városvezetés zsidó jellegű nevekre cserélte ki.²³ Az elmúlt években új jelenséggént tapasztalható a kínaiak letelepedése ezen városokban.

A két város muszlim közösségei

Annak ellenére, hogy a városok Észak-Afrikában fekszenek, a keresztény hódítás után egészen a 18. századig nem volt számottevő muszlim lakosságuk. Az első változást e tekintetben az algériai Orán és Mazalquivir városok 1791-es kiürítése hozta, amelyet követően a spanyol zászló alatt harcoló, helybéli muszlimokat és

családjaikat Ceutában és Melillában telepítették le. Ma az ő leszármazottaik teszik ki a városok legrégebbi és folyamatosan ott élő muzulmán közösségét.²⁴ Hasonlóképpen került sor a spanyol haderőben szolgáló muszlim katonák (*fuerzas indígenas*) letelepítésére az 1859-1860-as háborút, valamint a 20. századi protektorátusi háborúkat követően is.

A nem katona muszlimok betelepülése a városokba az 1860-as békeszerződés után vált legálissá, de még nem tömeges. ²⁵ A protektorátus létrejöttét követően egyre nőtt a beköltözők száma, de még évtizedekig – elsősorban a nagyszámú katonaság jelenléte miatt – marginális kisebbséget alkottak: a ceutai muszlimok 1930-ban a lakosság 9,7 százalékát tették ki, ami 1955-re 15 százalékra, 1986-ra pedig 22 százalékra emelkedett.²⁶ Melillában a muszlimok aránya 1903-ban 1,3 százalék volt, ami 1950-re 8,2 százalékra,²⁷ 1986-ra pedig 32,5 százalékra nőtt.

A városokban élő muszlimok a spanyol protektorátus 1956-os megszűnésével választási helyzet elé kerültek, és többségük annak érdekében, hogy a határátlépés és a kereskedelmi tevékenység folytatása egyszerűbbé váljon, a spanyol helyett a marokkói állampolgárságot választotta.²⁸ Döntésüket követően Spanyolország „statisztikai kártyát” adott nekik, amely lehetővé tette a városokban való tartózkodásukat, de – természetesen – nem biztosított polgári jogokat a számukra. A demokratikus Spanyolország az 1985-ös állampolgársági törvénnyel kívánta rendezni a *volt gyarmatokról* az

országba költözötték állampolgárságát, ami viszont a két város – addigra már a lakosság szűk negyedét és harmadát kitevő, jelentős részben spanyol állampolgárság nélküli – muszlim lakosságát nem érintette. Országos szinten a problémára Aomar Mohamedi Dudú mutatott rá egy 1985-ös cikkében, helytelenítve, hogy Melillában 20.000 lakos élt spanyol állampolgárság nélkül.²⁹

Habár 1985-1987-ben több erőszakos megmozdulás is történt Melillában, az évtized végére nagyjából megoldódott a két város muszlimjainak az állampolgársági ügye, ami nemcsak lehetővé, de szükségessé is tette a muszlimok társadalmi és politikai önszerveződését. Ennek során mindkét városban több szervezetet hoztak létre. Az ezen szervezetek tevékenysége fölötti koordinációt föderációk biztosítják: ennek érdekében Melillában már 1994-ben megalapították a Melillai Iszlám Bizottságot (*Comisión Islámica de Melilla, CIM*), míg Ceutában 2007-ig várni kellett a Ceutai Iszlám Közösségek Uniójára (*Unión de Comunidades Islámicas de Ceuta, UCIDCE*). Ezen föderációk többes funkciót látnak el, így tehát megszervezik a vallási élet, az oktatás és a különféle intézmények működését, koordinálják a szociális tevékenységeket, illetve képviselik a muszlim közösséget az állami és a helyi adminisztráció irányában.

A két város muszlim közössége etnikai-nyelvi szempontból eltérő: a ceutaiak a szomszédos Yebala régió dialektusai-val sok hasonlóságot mutató *ceutai arabot* beszélnek, míg a melillaiak a várossal

szomszédos marokkói Rif régió berber nyelvét használják. Becslések szerint 2017-ben Melillában a muszlimok már több mint a felét, pontosan 52,6 százalékát tették ki a 85.116 fős összlakosságának, Ceutában pedig arányuk elérte a 43,3 százalékot a 85.107 fős lakosságon belül.³⁰ Korábbi melillai becslések már a 2010-es évek elején 60 százalékra tették a muszlimok arányát az iskoláskorúak³¹ és 75 százalékra az újszülöttek körében.³² A két város demográfiája eltérő: amíg a piramis alakú korfával rendelkező Melillában a 14 év alatti lakosság az összlakosság 23,2 százalékát tette ki 2016-ban, addig a harang alakú – szűkülő – korfával bíró Ceutában csak 21,1 százalékát.³³ A beáramlás továbbra is jelen van: 2000 és 2010 között a külföldiek aránya Melillában 5-ről 11 százalékra – ennek 78,4 százaléka volt marokkói állampolgár –, Ceutában pedig 2,8-ról 5,8 százalékra növekedett – ennek 80,7 százaléka volt marokkói állampolgár.³⁴ Mindezek előre vetítik, hogy a melillai berberiek várhatóan hamarabb és nagyobb bizonyossággal kerülnek majd domináns helyi többségbe, mint az ibériai területekhez közelebb fekvő Ceuta arabjai.

A növekvő lélekszám mellett a muszlimok jelentős része sikeresen integrálódik, amely főként Ceutában jellemző, de valamivel kisebb mértékben Melillában is megjelenik: a Marokkó 1956-os függetlenné válása óta felnövő muszlimok harmadik generációja – eltérően az első kettőtől, amelyek még csak ősei nyelvét beszélték – többnyire már többnyelvűnek mondható, amely többnyelvűség ráadásul

sok esetben úgy alakul ki, hogy a spanyol szókincs egyszerűen beszívárog az arab/berber anyanyelvbe.³⁵ Ezen városokban az országos átlagnál (53,9 százalék) jóval magasabb azoknak az aránya, akik az identitás szempontjából ugyanannyira érzik magukat *helyinek*, mint *spanyolországinak*: Ceutában ez 61, Melillában pedig 72,8 százalék. Az „inkább” vagy „kizárólag az adott autonómiához kötődők” aránya ezen a két településen lényegesen alacsonyabb az országos 22,1 százaléknál: 4,6 és 8,5 százalék. Figyelemre méltó az is, hogy amíg Melillában az országos 10 százalékos átlagnak megfelelő volt a magukat csak spanyolnak tartók aránya, addig Ceutában ennek pontosan a kétszerese, azaz 20 százalék.³⁶

Az EU-tagállamhoz tartozó két városban mások a jogi és társadalmi viszonyok – így például a jogbiztonsághoz, a mindenkiket megillető emberi jogok egyenlőségéhez való hozzáállás –, mint akár Marokkóban; az európai jog- és társadalomfelfogás pedig befolyást gyakorolt az ott lakók értékrendjére – kivéve a kilátástalan gazdasági-társadalmi helyzetben élő, radikalizációra hajlamosabb személyeket. Egy 2010-es évek elején végzett ceutai kutatás szerint a különböző kultúrák együttélése az értékrendek közeledését eredményezte, ahol is a legdinamikusabb változást a muszlim közösség produkálta: a férfi és női társadalmi szerepekkel kapcsolatos észlelések, az individualizmus és kollektívizmus megítélése és gyakorlata, valamint a stresszkezelés tekintetében értékeik közelebb álltak a velük együtt élő – keresztény, hindu és zsidó – közösségek tagjaiéhoz,

mint a földrajzilag közeli tangeri muszlimokéhoz.³⁷ Az eltávolodás továbbá abban is megmutatkozik, hogy a ceutai muszlimok például a pejoratív *kurdos* [kurdok] elnevezéssel illetik a marokkóiakat.³⁸

A két városban jelenlévő társadalmi távolság azonban továbbra is jelentős és több síkú, amit a vizuális tapasztalatokon túl néhány empirikus adat is megerősít. 2005-ben például a melillai muszlim nőknek 29 százaléka volt analfabéta, míg a helyi „spanyoloknak” mindössze 7 százaléka; az egyetemet végzetek aránya pedig 18 és 19 százaléka volt a „spanyol” nők és férfiak között, míg a muszlimok között csak 3 és 5 százalék.³⁹ Egy 2015-ös kimutatás szerint pedig amíg a ceutai nem muszlim lakosságnak csak 15 százaléka volt szegény, addig a muszlimoknak 65 százaléka.

A növekvő muszlim lakosságszám ugyanakkor európai államok sokaságának jelent kihívást, főleg a társadalmi integráció, a valláson belüli megosztottság, a nyelvi különbség és zártság, illetve a mecsetekben és más intézményekben folyó tevékenységek ellenőrzése miatt. Ceuta és Melilla imámjainak biztosításában – akikre a növekvő közösségek miatt egyre nagyobb számban van szükség – Marokkó szerepe lett a döntő a földrajzi közelség okán. Mindez viszont több okból is problémás: a – később részletezendő – marokkói területi követelések miatt, a két város mecseteiben történő és a marokkói királyért folyó imádság miatt,⁴⁰ valamint a Spanyolország más részeitől eltérő naptárhasználat miatt – a muszlimok e két városban a marokkói,

más spanyolországi településeken viszont a szaúd-arábiai naptárt használják -. Ez utóbbi például azt eredményezte, hogy 2017-ben Ceutában és Melillában egy nappal később ünnepelték a ramadán végét jelentő böjttörés napját, mint Spanyolország más településein.⁴¹

A marokkói – málikita vallásjogi iskola szerinti – iszlám dominanciája az állampolgárság rendezését követően, a különböző társadalmi mozgalmak megjelenését hozó 1980-as évek végétől kérdőjeleződött meg. Akkor különböző politikai és nem politikai iszlám irányzatok és mozgalmak jelentek meg a városokban: tabligh, szalafita, stb.,⁴² behozva az iszlám belső vitáit Spanyolországba.⁴³ Amikor 2007-ben létrejött Ceutában a muszlim ernyőszervezet, az UCIDCE,⁴⁴ annak vezetője egyértelművé tette, hogy marokkói befolyás nélkül kíván tevékenykedni,⁴⁵ sőt, még spanyol nyelvtanfolyamot is szervezett – közösen a tetuáni Cervantes Intézettel – a Marokkóból érkező imámoknak,⁴⁶ habár a hitélet a városban arab nyelven folyik. Az ernyőszervezet – amely a ceutai muszlim intézményeknek, imahelyeknek és szervezeteknek közel 90százalékát tömöríti és azok regisztrációját is előmozdította⁴⁷ – tevékenysége valójában a muszlim közösség végleges megosztottságát eredményezte, továbbá az egyes helyi közösségek elzárkózását mind a Marokkó-párti, mind az azzal ellenes szervezetek eseményeitől, így ezen közösségek önállóan ünnepelték a böjti időszak végét.⁴⁸ A megosztottság Melillában is megjelenik, ahol 2014-ben például a böjttörésre Marokkóból ajánlott

imámot a CIM visszautasította, és ehelyett Valenciából hívott imámot, aki spanyolul tartotta az istentiszteletet és nem hívta imára a híveket a marokkói uralkodóért és családjáért.⁴⁹

A muszlimok identitásának elemei között a hit továbbra is központi fontosságú,⁵⁰ ami a tapasztalatok szerint az interkulturális együttélésben merevebbé, kizárólagosabbá válik – szemben például a más vallásokkal és kultúrákkal érintkező kereszténységgel.⁵¹ Ebben a kontextusban hangsúlyozandó, hogy a társadalmi-gazdasági marginalizáció egyes muszlimoknál radikalizációt eredményezett, különösen 2001. szeptember 11., az arab tavasz és a közel-keleti polgárháborúk összefüggésében. Mivel a radikalizáció leginkább a másodgenerációs vagy a még régebben az adott államban élő személyeket érinti, a két város erősen felülreprezentált Spanyolországon belül: a 2015-ben dzsihadista tevékenységért fogva tartottak 40 százaléka ceutai illetőségű volt.⁵² Az arány azóta csökkenni látszik: a 2013 és 2017 között dzsihadista tevékenység miatt letartóztatott, illetve a Közel-Keleten elesett spanyolországi illetőségűek 15 százaléka volt csupán ceutai és 9,3 százaléka melillai.⁵³ Ez azonban továbbra is jelentős felülreprezentáltságot jelent, hiszen a spanyolországi muszlim összlakosságon belül együttes arányuk csak 4,2 százalék.⁵⁴

A radikalizmus sem új jelenség a muszlimok körében: 2001. szeptember 15-én – négy nappal az USA-ban történt támadást követően – Ceutában felgyújtották a Szent József templomot és betörték

egy zsidó tulajdonú üzlet kirakatát.⁵⁵ 2002-ben már ceutaiak harcoltak Afganisztánban a tálibok oldalán, a következő években pedig nyilvánvalóvá vált, hogy komoly iszlamista hálózat működik a városban.⁵⁶ Az első Szíriában harcoló dzsihadistákat Ceutában 2012-ben toborozták, aminek nyilvánosságra kerülése után az UCIDCE kénytelen volt beismerni a szélsőségesek jelenlétét, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy egyetlen általuk felügyelt imahelyen sem terjesztenek radikális nézeteket.⁵⁷ A tapasztalatok azt mutatják, hogy az egyes periférikus ceutai negyedek és a szomszédos marokkói régiók szélsőségei között erős hálózat működik.⁵⁸

A városok jogállása és politikai élete

A két város először az 1931-es köztársasági alkotmány révén kapott különleges közigazgatási státuszt, annak 8. cikke közvetlenül a kormány alá rendelte őket. A Franco-rezsim idején és annak bukását követően Andalúzia autonóm közösségének közigazgatása alá sorolták be őket, Melilla Málaga, Ceuta pedig Cádiz tartomány része lett.⁵⁹ Habár az 1978-as alkotmány 144. cikk b) pontja elismerte jogukat arra, hogy ők maguk is autonóm közösségekké⁶⁰ alakuljanak – jelentős részben a városok hovatartozása okán Marokkóval fennálló vita miatt –, a helyzetük rendezése egészen 1995-ig húzódott.⁶¹ Akkor a spanyol törvényhozás kiemelte őket Andalúzia közigazgatási

hatálya alól, majd speciális jogokkal felruházott autonóm városokká nyilvánította őket.⁶²

Az autonóm városi jogállás – amellyel csak ez a két város rendelkezik Spanyolországban – azonban nem az alkotmányban előírt autonóm közösségi jogállást teremtette meg, hanem egy, a hagyományos *települési önkormányzat* és az *autonóm közösség* szintjei közöttit. Ennek értelmében a két város a hagyományos településeknél szélesebb körű végrehajtó hatalommal rendelkezik, de választott gyűléseik nem alkotnak jogot, mint az autonóm közösségeké: az általuk javasolt jogszabályokat a madridi törvényhozás cikkelyezi be. A központi kormány – az autonóm közösségekhez hasonlóan, a kapcsolattartás elsődleges intézményeként – Ceutában és Melillában is képviselést működtet, amelynek élén a kormány megbízott áll.

Mindkét városban egy 25 főből álló, egykamarás, helyi lakosok által választott gyűlés működik, amely jogosult a városok elnökének megválasztására és visszahívására, a helyi kormányzatok tevékenységének ellenőrzésére, valamint törvényjavaslatok elkészítésére és azok elfogadás céljából a madridi törvényhozás elé terjesztésére is. Mindkét gyűlésben a spanyol jobbközép Néppárt (*Partido Popular, PP*) teszi ki a legnagyobb frakciót, ennek megfelelően mindkét autonóm város élén néppárti politikus áll. A PP hagyományosan erős a városokban, a 2007-2011-es és a 2011-2015-ös ciklusban mindkét gyűlésben abszolút többséget adott – Ceutában a 2015-2019-es

ciklusban is –, de az elmúlt években lezajlott politikai fejlemények itt is erodálták a párt támogatottságát.

Az országos pártok közül a Szocialista Párt (*PSOE*) és a Polgárok (*Ciudadanos*) vannak jelen a gyűlésekben, mellettük pedig olyan lokális erők jelennek meg, amelyek elsősorban a muszlimokat képviselik. Ezek nem klasszikus politikai pártok, lényegében véve az ideológián átlépve kívánják a választóik társadalmi érdekeit szem előtt tartani, így sokkal inkább tekinthetők etnikai pártoknak – bár nem definiálják magukat akként. Egyes törekvéseik, így például a közösségek nyelvi pozícióinak megerősítése, a kétnyelvű oktatás bevezetésének szorgalmazása vagy a bőjtörés hivatalos helyi ünnepé nyilvánítása a PP éles ellenállásába, illetve a baloldali erők érdektelenségébe ütköznek.⁶³ A helyi pártok által küldött képviselők száma növekszik: Melillában 2007-ben 5, 2011-ben 6, 2015-ben pedig már 7 képviselőt küldhetett a *Coalición por Melilla (CpM)*, míg Ceutában a 2007-es és 2011-es 4 képviselő helyett 2015-ben már 7-et választott a lakosság.⁶⁴

Az etnikai határvonalak a politikában mégsem túl élesek, így már a 2000-es években berber volt a PP melillai szervezetének alelnöke, Abdelmalik el Barkani⁶⁵, és a párt városi szavazatainak is mintegy harmada muzulmán választóktól érkezett.⁶⁶ Az viszont komoly felzúdulást keltett, amikor Mustafa Aberchán első muszlimként került a spanyolországi autonóm egység élére Melillában 1999-ben.⁶⁷ A 2015 óta hivatalban lévő ceutai és melillai – néppárti – kormányzatokban

szintén vannak a muszlim közösséghez tartozó kormánytagok. A muszlimok melillai társadalmi súlyát jól érzékelteti, hogy miután a néppárti Rajoy-kormány muszlim kormány megbízottat nevezett ki a városban 2011-ben, a kormány bukását követően hatalomra került baloldali Sánchez-kormány is muszlim kormány megbízottat nevezett ki 2018 nyarán, a szocialista párthoz kötődő Sabrina Moh Abdelkadert.

A városok gazdasági helyzete

A két város gazdasági szempontból is határvidék. Habár Melillában a GDP 2017-ben a spanyol átlagnak csak valamivel több mint kétharmadát tette ki,⁶⁸ Ceutában pedig háromnegyedét,⁶⁹ ezek mégis egy olyan országnak részei, ahol az egy főre eső GDP (PPP)⁷⁰ 2017-ben négy és félszerese volt a marokkóinak.⁷¹ Gazdasági fellendülésük a 19. század második felében kezdődött: kikötőik 1863-as szabad kikötővé nyilvánítása és 20. század eleji kiépítése, a Szezei-csatorna 1869-es megnyitása, illetve Ceuta esetében a marokkói *hinterland* lehetőségei, Melillában pedig a környező bányák kiaknázása következtében.⁷² Ez utóbbi mellett Melilla már a 20. század elején elhíresült arról, hogy fegyvereket csempészték onnan marokkói területre.⁷³ Különböző okok miatt a kikötők később elvesztették jelentőségüket, a katonaság számának csökkenése pedig a kereskedelem visszaesését eredményezte.⁷⁴

A 2008-as gazdasági válság a két települést is érintette és tovább gyorsította a

képzett fiatal munkaerő – zömmel „keresztény spanyolok” – Spanyolország más területeire való áramlását.⁷⁵ 2016 végén a foglalkoztatottság szintje az országos átlagnál (58,9 százalék) Melillában magasabb (59,8 százalék), míg Ceutában alacsonyabb (55,3 százalék) volt; a munkanélküliség pedig mindkét helyen jelentősen magasabb volt az átlagosnál (18,6 százalék): Melillában 27,4, Ceutában pedig 22,4 százalék volt.⁷⁶ A helyi muzulmán fiatalok közül kevesen állnak az állam vagy a város alkalmazásában, arányuk a hadseregben belül a legnagyobb, egyharmados, de ott is elmarad lakossági hányaduktól. A demográfiai arányok változása azonban a foglalkoztatottságban is változást kell, hogy előidézzon, máskülönben a városok működése, illetve társadalmi és politikai stabilitása veszélybe kerülhet.⁷⁷

A gazdasági alapkérdéseket az autonómia-statútumok rendezik (mindkét statútum 36. szakasza), amelyek a saját bevételek mellett biztosítják a helyi önkormányzatoknak és tartományoknak járó forrásokat, a területükön az állami adóhatóság által beszedett adók bizonyos visszaosztott részét, illetve a hatáskörükbe tartozó alapszolgáltatások minimális ellátási szintjéhez szükséges kiegészítő költségvetési forrásokat. A városok működtetése – a katonaság létszámának jelentős csökkenését követően is – jelentős anyagi ráfordítást igényel Spanyolország részéről: a közalkalmazottak aránya 2011-ben az országos 21,1 százalékkal szemben Ceutában 57, Melillában pedig 48,5 százalék volt, miközben az iparban

mindkét városban csak 1,9 százalék dolgozott, szemben az országos 14,1 százalékkal.⁷⁸ A hadseregben, rendőrségben és csendőrségben foglalkoztatottak aránya továbbra is magas, 2011-ben az összfoglalkoztatottaknak közel 9 százalékát tette ki mindkét városban.⁷⁹

Az áthaladó kereskedelem mind a városoknak, mind a szomszédos marokkói területeknek fontos.⁸⁰ A városok az EU szempontjából különleges tagállami területnek minősülnek: nem részei a közös hozzáadott-értékadó (héta) területnek⁸¹, sem a schengeni övezetnek: az onnan Spanyolország más részeibe induló személy- és teherforgalom külső határként ellenőrzött.⁸² A héa-mentesség következtében virágzik a csempészet, ami bár jelentős számú ottani lakosnak ad megélhetést, komoly bevételkiesést okoz Marokkónak.⁸³ Valószínűleg Spanyolországot is éri kár, egy elemzés például a városokban – az országon belül egyébként kiugróan magas – bankbetétállomány áttekintését ajánlotta az illetékes adóhatóság és bankfelügyeleti szervek figyelmébe, csakúgy mint a városokba áramló afrikai arany eredetének és a közigazgatás és vámügyi szervek korrupció-gyanús tevékenységének vizsgálatát.⁸⁴ Bár egy 2008-as becslés szerint Melilla gazdasági tevékenységének mintegy negyede illegálisan zajlik, a helyi viszonyokat ismerők szerint a csempészet megszűnésével a két város jelenlegi gazdasági modellje veszélybe kerülne.⁸⁵

Becslések szerint 10-10.000 fő ingázik naponta a két városba Marokkóból, akik a privát szektorban dolgoznak, így

számottevő az az összeg is – 2011-ben 5, illetve 3,1 millió euró –, amelyet Ceutából és Melillából utalnak a Marokkóban élő családtagoknak.⁸⁶ Összességében – ideértve az olyan illegális tevékenységeket is, mint a drogcsempészet – mintegy 200.000-re becsült azon észak-marokkóiaknak a száma, akik a két várossal fenntartott gazdasági kapcsolatokból élnek,⁸⁷ az onnan érkező termékek pedig tradicionálisan fontosak a térség lakosságának ellátásában.⁸⁸ Egy elemzés rámutatott arra a gyakorlatra is, miként a gazdasági válság idején sok marokkói származású európai állampolgár létesített lakhelyet Melillában – miközben ténylegesen a határ marokkói oldalára költöztek –, mert ezáltal jogosulttá váltak a munkanélküli segélyre, amelyet megbízható személyek az államtól beszedtek és különböző módon Marokkóba küldtek.⁸⁹

Gazdasági szempontból prosperáló jövőt a városok földrajzi helyzetükre és határvidék jellegükre építhetnek: az afrikaiak számára európai minőségű – egészségügyi, pénzügyi, szállodai és turisztikai – szolgáltatásaikkal, az európaiak számára pedig kulturális örökségükkel és „afrikai európaiságukkal” jelenthetnek vonzerőt. A városokban európai uniós források segítségével zajlik az erődök felújítása, de a turizmus fejlesztése elsősorban Melilla számára nehézkes – a kiemelkedő szecessziós örökség ellenére – a tapasztalatok és a komplementer szolgáltatások hiányosságai, a térségi (marokkói) idegenforgalom támasztotta verseny, illetve a magas eljutási költségek (földrajzi távolság) miatt.⁹⁰ Habár van előrelépés,

így amíg a 2000-es évek végén 45-53.000 turista látogatta meg Melillát,⁹¹ ami 2017-re 61.000 fölé nőtt, az oda érkezők még mindig kevesebb szálláséjszakát töltenek a városban, mint a spanyolországi átlag.⁹² A városokba látogatók túlnyomó többsége továbbra is spanyol és főként andalúziai, illetve madridi illetőségű, a külföldiek pedig marokkóiak. Nem véletlen ezért, hogy a 2000-es évek végén felerősödtek azok a hangok a két városban, amelyek a vízum nélkül belépni jogosult marokkói állampolgárok körét szorgalmazták kiszélesíteni a kereskedelem és a turizmus bővítése érdekében.⁹³

Erődök

A két város évszázadokig elsősorban katonai erőd szerepéről volt ismert: Ceutát stratégiai elhelyezkedése tette azzá – ezt spanyol szempontból kifejezetten erősítette Gibraltár 1704-es elvesztése –, Melillát pedig a tény, hogy kiváló bázist jelentett a spanyol tengerészet számára és kiindulópontot a hadseregnek a protektorátus kialakításakor.⁹⁴ A két város ugyanakkor folyamatos fenyegetésnek is ki volt téve évszázadokon át, elsősorban marokkói részről,⁹⁵ de kalózok és törökök is többször ostromolták őket; az 1859-1860-as háborút pedig kifejezetten azért folytatta Spanyolország Marokkóval szemben, hogy a városok védhetőségét növelje a területbővítés által.⁹⁶

Mára bár a támadások megritkultak, meg nem szűntek teljesen: 2002-ben a marokkói hadsereg megszállta a – hivatalosan senki földjének számító – Petre-szelyem-szigetet,⁹⁷ ahonnan már másnap

távozni kényszerült,⁹⁸ a ceutai „spanyolokban” azonban a katonai akció kétséget ébresztett a velük együtt élő muszlimok lojalitása tekintetében.⁹⁹ Spanyolország ugyanekkor a „lakosság bizalmának helyreállítása céljából” hadihajókat küldött Ceuta és Melilla kikötőibe.¹⁰⁰ 2012-ben Peñón de Vélez de la Gomera spanyol helyőrségét támadták meg a két város Marokkóhoz csatlakozásért küzdő szervezet¹⁰¹ aktivistái, végül azonban ők is visszavonulásra kényszerültek.

A városok katonai fontossága mára jelentősen csökkent, de el nem tűnt. Ennek oka az illegális migráció, illetve Ceuta esetében a nemzetközi kereskedelmi és katonai szempontból kiemelt fontosságú Gibraltári-szoros közelsége. A város birtoklása nemcsak hatékonyan ellenőrizhetővé teszi a szorison áthaladó forgalmat, de hozzájárul a rotai (Spanyolország) tengerészeti bázis biztonságához is – amely az Amerikai Egyesült Államok Nápolyban állomásozó Hatodik Flottájának (*US Sixth Fleet*) kikötője egyben. Ennek tudatában különösen figyelemre méltó volt, amikor 2003-ban a spanyol hírszerzés – Marokkóban a helyi hatóságok által foganatosított letartóztatásokat követően – a szorison áthaladó katonai és civil hajókat fenyegető veszélyre hívta fel a figyelmet.¹⁰² Melilla és a szuverén területek tengerészeti jelentősége kisebb, habár továbbra sem lebecsülendő Marokkó északi partjainak ellenőrzésében játszott szerepük.

A városok földrajzi fekvése a 2000-es évek közepétől egy új nyomásnak teszi ki őket, ami a rajtuk keresztül Európába tartó illegális migráció formájában jelentkezik.

A kérdés alaposabb vizsgálata szétfeszítené jelen írás kereteit – ideértve Spanyolország és Marokkó határellenőrzés vonatkozásában létező gyakorlatának elemzését is –, mégis hangsúlyozandó, hogy a városok külső határainak megvédeése tekintetében Spanyolország egyértelműen déli szomszédja együttműködésére utalt, amelynek kereteit egy 1992-es államközi szerződés szabályozza. Fizikai akadályként az első kerítés Ceutában 1993-ban, Melillában pedig 1998-ban épült, amelyeket azóta többször kibővítettek és megmagasítottak.

Ma leginkább ebben a tekintetben, az EU külső határainak védelme fényében értelmezhető a katonaság jelenléte a két városban, habár egy esetleges katonai konfliktussal szembeni elrettentő szerepük sem tűnt el. Emiatt különösen figyelemre méltó, hogy továbbra is folyamatos a katonaság létszámának csökkenése: amíg például 1980-ban még 12.000 katona volt Melillában, addig 1985-ben 8500,¹⁰³ 2011 és 2017 között pedig mintegy 11 százalékkal, 3000 fő körülire csökkent az ott állomásozó katonák száma.¹⁰⁴ A fegyveres testületeken szolgálók számának csökkenése a migrációs nyomás miatt nem csupán spanyol kérdés, másoknak is ad politikai muníciót. Így az Európai Unió Tanácsának elnökségét 2018 második félévében ellátó Ausztria védelmi minisztere, a jobboldali populista Osztrák Szabadságpárt (FPÖ) politikusa, Mario Kunasek az illegális migráció megállítására érdekében katonai segítséget ajánlott Ceuta és Melilla határkerítéseinek védelmére.¹⁰⁵

Szimbólumok és identitás

Habár a keresztény hódítást megelőző időkből egyik városban sem maradt muszlim imahely vagy temető – Melilla határait úgy jelölték ki 1860-ban, hogy a muszlim temető a város határain kívül essen –,¹⁰⁶ ma már mind a keresztény, mind a muszlim közösség rendelkezik ilyen helyekkel. Ceutában a 18. század óta van muszlim temető – a legrégebb Spanyolországban –, míg a melillaiak 1993-ig kénytelenek voltak marokkói területen temetkezni. Ceuta legrégebb katolikus imahelye az 1712 és 1723 között épült Szent Ferenc templom, a legrégebb muszlim pedig az 1939-1940-ben épült Muley el-Mehdi mecset, amelyet Franco utasítására építettek – a seregében harcoló muszlimok áldozataiért hálaként.¹⁰⁷ A *Caudillo* Melillának is adott mecsetet, amire azonban az 1945-ben elkészült, már több is állt ott – az első az 1870-es években létesült, majd 1927-ben és 1933-ban is felépült egy-egy. Ma már a katolikus templomoknál lényegesen több – becslések szerint 30 feletti – muszlim imahely van mindkét városban.

Egy másik – spanyol szempontból rendkívül fontos – kérdés a katonai síroké. A protektorátus idején több spanyol temető létesült a mai Marokkó területén, közülük a legjelentősebb a – katonai és civil részleggel is rendelkező, becslések szerint 30.000-80.000 közötti elhunytat¹⁰⁸ befogadó – tetuáni, amelybe az 1990-es években nagy számban temettek át felszámolt temetőkből származó, exhumált spanyol katonákat.¹⁰⁹ További, a

lepusztulttól a kiváló állapotig fennálló spanyol temetők vannak Larache-ban, Al Hoceïmában, Nádorban – amibe átvitték többek között az annuali csatában elesett mintegy 13.000 spanyol katona maradványait¹¹⁰ –, Asilahban, Martilban, El Jebhaban és Tangerban¹¹¹ is.¹¹² A temetők nagy részét a volt protektorátus területén működő spanyol konzulátusok¹¹³ tartják rendben,¹¹⁴ de megőrzésükben fontos szerepet játszanak a városokból, elsősorban Melillából, kilátogató katonai delegációk is.¹¹⁵ A két, ma is spanyol fennhatóság alatt álló városban is jelentős számú spanyol katona nyugszik, a melillai temetőben nyugvók számát 12.000 körülire becsülik.¹¹⁶

Hangsúlyos kérdés a városokban a nyelvhasználaté. Mindkét település hivatalosan kizárólag spanyol nyelvű, Melillában azonban évtizedek óta – eddig sikertelen – küzdelem folyik a berber hivatalos nyelvvé tételére. Ennek lehetősége adott: a helyi hivatalos nyelvek meghatározását a spanyol Alkotmány 3. cikkely 2. bekezdése az autonóm közösségek/városok hatáskörébe utalja. Először a melillai autonómia-statútum 1994-es megszövegezésekor tettek javaslatot a berber hivatalossá nyilvánítására. Ezt követően 2004-ben – a melillai muszlim szervezetek „közbenjárására”¹¹⁷ – a Baszk Nemzeti Párt (*PNV*), a katalán Konvergencia és Unió (*CiU*), a Katalán Köztársasági Baloldal (*ERC*), illetve a Vegyes

2. ábra

Melilla szimbóluma: a város nevének első karaktere a négy, benne élő közösség ábécéje szerint kiírva¹¹⁸

Csoport (*Grupo Mixto*)¹¹⁹ madridi törvényhozási képviselői kezdeményezték a berber melillai és az arab ceutai spanyollal párhuzamos hivatalos nyelvvé nyilvánítását.¹²⁰ Erre azóta sem került sor, de bizonyos előrelépés megfigyelhető, így 2009 óta a ceutai kormányzat arab, héber, hindi és romani nyelvoktatást szervez az érdeklődő lakosoknak, 2010 óta pedig ünnepli az anyanyelv világnapját is.¹²¹

Az együttélést ma a városokban élők következetesen az „együtt, de nem közösen” (*Juntos, pero no revueltos*) kifejezéssel aposztrofálják.¹²² Az elmúlt évtizedek demográfiai átalakulása – a „spanyol” jelleg gyengülése és „muszlim” erősödése – azonban szükségessé tette egy egységesítésre törekvő, vallásokon felüli, összekapcsoló lokális identitást célzó narratíva kidolgozását, és a két városnak annak alapján Spanyolországba történő *ideológiai* integrálását. Ez a narratíva a *convivencia* [együttélés] lett, amely a kora újkorig tartó keresztény-muszlim-zsidó békés egymás mellett élés hagyományaira támaszkodva kíván keretet nyújtani a mai társadalomnak, és amely szerint korábban már létezett a kultúrák békés egymás mellett élése az országban.¹²³ Habár gazdasági okok nélkül valóban elősegítették az együttélést a történelem során, a narratíva nem felel meg a valóságnak,¹²⁴ a spanyol történetírás pedig alapvetően – népek vagy kultúrák közötti – konfliktusként tekint az együttélés történelmi időszakaira.¹²⁵

A kultúrák együttélése – az elsődlegesen keresztény és spanyol jelleg hangsúlyozása mellett – az iskolai tankönyvekben

is megjelenik, tekintettel arra, hogy azok kidolgozásában a spanyol alkotmány széles körű jogokat biztosít az autonóm közösségeknek és városoknak.¹²⁶ Továbbá, Melilla szlogene ma – a „Szecessziós Melilla” (*Melilla Modernistas*) mellett – a „Melilla, a kultúrák földje” (*Melilla, Tierra de Culturas*), amely az együtt élő négy kultúra harmóniáját hivatott kifejezni.¹²⁷

A hivatalos ünnepek mindkét városban többnyire a katolikus valláshoz kötődnek, de a muszlim áldozati ünnep (*īd al-ʿaḏḩā*) is ünnepnap. Mindkét város elutasítja azonban a bőjtörés hivatalos helyi ünnepé nyilvánítását. Az elutasítás ellen a CpM már kifejezetten azzal érvel, hogy a lakosság többsége úgysem dolgozik aznap.¹²⁸ Megosztó továbbá a két város napja is: Ceutáé szeptember 2-a, Melilláé pedig szeptember 17-e, vagyis a városok 1415-ös és 1497-es keresztény elfoglalásának napjai.¹²⁹

Marokkó és a városok

A Marokkó és Spanyolország közötti kapcsolatok hagyományosan fontosak mindkét állam számára, nemcsak a földrajzi közelség és a történelem, de a gazdaság és a kultúra okán is.¹³⁰ Mindehhez immár hozzáadódik a mintegy 1 millió fős marokkói származású spanyol lakosság megléte is.

Spanyolország marokkói jelenlétének kialakulása a 15. században elkezdődő gyarmati hódítások és a 19. század második felében Afrikáért zajló „versenyfutás”, visszaszorulása pedig

3. ábra

Spanyol érdekeltségű területek Észak-Afrikában 1912 és 1956 között¹³¹

a II. világháborút követő dekolonizáció kontextusában értelmezendő. A mellékelt térkép a Marokkóban 1912 és 1956 között létezett spanyol érdekeltségű területeket mutatja – ezek az ország északi és déli sávjában elhelyezkedő protektorátus és Ifni területei, Ceuta, Melilla és Sidi Ifni¹³² városai, valamint az akkori Spanyol-Szahara gyarmat.

Spanyolország az észak-marokkói protektorátust 1956-ban adta vissza Marokkónak, majd az 1957-1958-as ifni háborút követően a dél-marokkói Cabo Juby-t is. Az utóbbi háborúban *de facto* az ifni terület nagy része is elveszett, a védők csak a székhelyet, Sidi Ifnit és

közvetlen környezetét tudták megtartani, amelyeket 1958-ban – Spanyol-Szaharával együtt – tengeren túli provinciává nyilvánítva beemelték Spanyolország közigazgatásába. A várost Madrid végül az ENSZ Közgyűlés 2072 (XX). számú 1965-ös határozata¹³³ alapján 1969-ben adta át Marokkónak.¹³⁴ Spanyol-Szahara feladására – amelyet ugyanaz az ENSZ-határozat sürgetett – 1975-ben került sor, amely ezt követően marokkói megszállás alá került.

Még ezt megelőzően, de a már az ENSZ Közgyűlés által elfogadott 1960-as határozat – illetve a spanyol-algériai bilaterális problémák és az algériai-marokkói

konfliktus – kontextusában, II. Hasszán marokkói király és Franco 1963-ban a madridi repülőtéren megegyeztek, hogy Ceuta és Melilla spanyol fennhatóságának kérdését leválasztják a kétoldalú kapcsolatokról, míg Ifni és Nyugat-Szahara hovatartozásáról azonban tárgyalásokat kezdenek.¹³⁵ Ennek a nyilatkozatnak, illetve a korábbi évszázadok békeszerződéseinek – elsősorban a Ceuta és Melilla határait tisztázó 1860-asnak – tudatában spanyol megítélés szerint a területi kérdések rendezettekké váltak a két ország között. Hangsúlyozandó, hogy a két ország közötti 1991-es jószomszédsági és együttműködési szerződés is mindössze a történelmi sérelmeket említette, Ceuta és Melilla városait nem.¹³⁶

Ezt a meglátást a marokkói fél nem osztja, így például 2011-es alkotmányának 42. cikkelye az uralkodót nemcsak az állam függetlenségének, de „autentikus határain” belül értelmezett területi integritása garanciájának is nevezi.¹³⁷ Marokkó az 1956-os függetlensége előtti egyezményeket a gyarmatosítók által az országra kényszerített és emiatt érvénytelen dokumentumoknak tartja, belső jogrendjét pedig ennek megfelelően alakítja.¹³⁸ A területi viták több alkalommal is eredményezték a két ország közötti kapcsolatok megnehezülését, de a marokkói érveket gyengíti, hogy az ENSZ kérésük ellenére sem vette fel a városokat – és a szuverén területeket sem, szemben Gibraltárral – a gyarmati területek listájára. A visszaszerzés esélyeit tovább „rontja” Spanyolország EU- és különösképpen NATO-tagsága is. Mindezek

ellenére 1994-ben, a városok autonómia-statútumainak megalkotása idején Rabat kérte Ceuta és Melilla dekolonizációját. Egyes vélemények szerint azonban Marokkó számára nem is a települések visszacsatolása az igazán fontos, hanem azok „felhasználása” a kétoldalú kapcsolatokban, bizonyos engedmények elérése érdekében – különösen II. Hasszán király 1999-es halála és fia, VI. Mohamed trónra lépése óta.¹³⁹

Spanyol részről a városok kapcsán némi visszafogottság tapasztalható: az állam- és kormányfők – tartva Rabat reakciójától – kerülik a meglátogatásukat. A demokratizálódás óta elsősorban az akkori kormányfők 1981-es és 2006-os útjai, illetve János Károly király 2007-es, azaz trónra lépését 32 évvel követő látogatása említhető,¹⁴⁰ habár az uralkodó 1997-ben, Melilla elfoglalásának 500. évfordulójakor is tervezett egy látogatást, azt végül marokkói tiltakozásra lemondta. A 2007-es látogatás is a marokkói kormány éles tiltakozását váltotta ki – a rabati kormányzóvivő elítélte a királyi pár látogatását a két „megszállt marokkói városban” –, sőt, a madridi nagykövet konzultációra való hazahívását eredményezte,¹⁴¹ az akkori marokkói miniszterelnök pedig az „izraeli megszállás alatti Palesztinához” hasonlította a két város helyzetét.¹⁴²

Tekintettel a marokkói területi követelésekre, nem tűnik reálisnak a tengeri határok kijelölése, a Spanyolország tengeri határait leíró 2510/1977. sz. királyi rendelet¹⁴³ ennek megfelelően nem is említi a szuverén területeket és a két várost sem.

Ennek viszont káros következményei vannak, elsősorban Melillára nézve – például a marokkói Beni Ansar kikötőjét „beleépítették” a melillai parti tengerbe, ami ellen Spanyolország nem tiltakozott,¹⁴⁴ a város repülőterére való ki- és berepülések rendje pedig nem rendezett államközi megállapodással -. Ugyanígy gondot okozott, hogy 2004 nyarán Marokkó engedélyt adott a brit Afrex és az ausztrál Pancontinental Oil és Cooper Energy cégekből álló konzorciumnak a Melilla, illetve az Alborán-sziget és a Chafarinas-szigetek közötti területen való kutatásra, amelyet Spanyolország magáénak tart, és emiatt hivatalos magyarázatot is kért déli szomszédjától.¹⁴⁵ A helyzet összetettségét viszont jól mutatja, hogy a térségi biztonság fenntartása végett 2013-ban a spanyol kormány hozzájárult ahhoz, hogy melillai vizeken marokkói partiőrség lépjen fel a bevándorlás és a drogkereskedelem ellen,¹⁴⁶ 2014-ben pedig maga kérte, hogy a Petrezselyem-szigetről távolítsanak el oda érkezett illegális migránsokat.

Összegzés

Ha a címben feltett kérdésre visszaemlékszünk egy pillanatra, egyértelművé válik a válasz – és ezt nem csak az európai szem mondatja velünk –, miszerint Ceuta és Melilla nem gyarmatnak, hanem inkább erődnek és multikulturális városnak tekinthető. Amíg a települések erőd jellege évszázadok óta adott – ma elsősorban az EU külső, földrajzilag Afrikában elhelyezkedő határvárosaiként –, addig multikulturalitásuk történelmi léptékekkel nézve újkeletű.

A városok 19. század végén elkezdődő polgáriasodása az észak-marokkói protektorátus idejétől kezdve eredményezte a határos marokkói területek munkát kereső lakosságának spontán beköltözését. A folyamat következtében, habár 1986 óta nincsenek vallási-etnikai összeírások a városokban, a becslések szerint Melilla mára muszlim többségűvé vált és Ceutában is 40 százalék feletti a muszlimok aránya. A két város muszlim közösségei eltérnek egymástól: Ceuta arabjai mind identitásukban és értékeikben, mind pedig vallásukban jobban különböznek a szomszédos marokkói területek lakóitól, mint Melilla berberjei.

Spanyolország NATO- és EU-tagsága, a városok spanyol közigazgatáson belüli jogállásának 1995-ös rendezése és Marokkó átrendeződő prioritásai – ideértve elsősorban a települések Észak-Marokkóra gyakorolt gazdasági hatását és a nemzetközi együttműködés egyes kérdéseit – Ceuta és Melilla nemzetközi státuszának biztosabbá válását eredményezték. Ebben a tekintetben figyelemre méltó ugyan a marokkói belső jog megközelítése, különösen a 2011-es alkotmány 42. cikkelye, de okkal feltételezhető, hogy az inkább a honi közvéleménynek szól, illetve a nyugat-szaharai megszállás esetleges spanyol kritikáinak elkerülését célozza meg.

A demográfiai átalakulás – különösen az afrikai kontinensen és hasonló lakosságú területek szomszédságában – nagy valószínűséggel a belátható jövőben a ma „spanyol nyelvűként”, de immár egyszerre „többkultúrájúként” számon tartott városok identitásának újrafogalmazásához

vezet majd. Tekintettel a muszlim lakosság öntudatára, az eddigi próbálkozásokra a nyelvük státuszának rendezésében és a közösség egyre erősebb politikai jelenlétére, ez nagy valószínűséggel Melillában fog először bekövetkezni.

A kérdés ennek az átalakulásnak a tekintetében már helyi vonatkozásban is többes: „*sikerül-e a spanyol nyelv egyenjóságát megtartani egy többségében berber lakosságú városban?*”; „*hogyan lesz biztosítható, hogy a lakosság muszlim része beszélje a spanyolt megfelelő módon?*”; s „*hogyan lesz képes az iskola rendszer a spanyolországi társadalmi integráció elégséges feltételeit biztosítani?*”. Annak esélyét minimálisnak tartom, hogy a demográfiai átalakulás a város(ok) feletti spanyol szuverenitás megkérdőjelezését eredményezze: a szemmel látható életszínvonalbeli különbség és az európai uniós állampolgárság elég meggyőző érvek a *status quo* fenntartása mellett. A kérdés az átalakulás tekintetében sokkal inkább az, hogy „*hogyan lehet olyan gazdasági prosperitást teremteni a városban, amely biztosítja a társadalmi integrációt és hatékonyan semlegesíti a radikalizációt?*”.

Egy másik kérdés az előrejelzett átalakulás tekintetében állami szinten merül fel, hiszen a *convivencia* a 16. században megbukott, ma azonban ismét jelentős számú, 2.000.000 körüli muszlim személy él Spanyolországban, akiknek egyre nagyobb hányada spanyol állampolgár. Az együttélés kérdései így ismét aktuálissá váltak, hiszen ma már nem képzelhető el egyszerűen a „mórok” kiűzése,

mint ahogyan az évszázadokkal ezelőtt történt. Jelen írás kontextusában ez elsősorban annak a kérdésnek a formájában merül fel, hogy vajon Spanyolország milyen narratívával illeszti be államiságába a Ceutában és Melillában ma már élő valóságként jelentkező többkultúrájúságot, amely az utóbbi város esetében már muszlim többségű lakosságot is jelent, s olyan demográfiai átalakulás miatt jött létre, amelyhez hasonló Spanyolország más területein is zajlik, és amely radikálisan megváltoztatja a ma ismert országgépet.

Jegyzetek

- 1 „Miguel Fernández melillai spanyol költő publikálatlan verse”. In Ana Mª Fernández Bartolom: „22. Llamada a la memoria en la poesía de Miguel Fernández: Sura, Cruz y Levítico entrelazados”, http://www.stes.es/melilla/archivos/libro_diversidad_cultural/Pdfs/Diversidad%20Cultural%2022.pdf, 404. o. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 2 Gibraltár kapcsán lásd például Kovács Barnabás: „Gibraltár: az önrendelkezési jog újabb erőpróbája”. *Külügyi Szemle*. (2009 tavasz). 166-182. o.
- 3 A szuverén területeken – az Alhucemas-szigetek, a Chafarinas-szigetek és Peñón de Vélez de la Gomera – mindössze spanyol katonai lakosság él. Ezekhez a területekhez sorolják még a Petrezselyem-szigetet is, amely hivatalosan a senki földje – vagyis nem tartozik sem Spanyolországhoz, sem Marokkóhoz – és teljesen lakatlan.
- 4 IRENEU: „Peñón de Vélez: el patético y absurdo récord de la frontera más corta del mundo. Plazas de soberanía de España” (kép), <http://ireneu.blogspot.com/2016/05/penon-velez-cuerda-azul.html>, 2016. A letöltés ideje: 2019. június 5.

- 5 A reconquista idejében mintegy 150.000 szefárdi zsidó távozott Spanyolországból, ami demográfiai válságot és gazdasági hanyatlást okozott, viszont hozzájárult az észak-afrikai városok gazdasági erősödéséhez és a spanyol nyelv ottani elterjedéséhez már a spanyol hódítást megelőző időszakban. García De Cortázar - González Vesga: *Spanyolország története*. Budapest: Osiris Kiadó, 2005. 174. o.
- 6 Ezért a kisebb ellenállást kifejtő, de rendkívül gazdag amerikai területekre fókuszáltak tevékenységüket. Charles De Lannoy - Herman Vander Linden: *Histoire de l'expansion coloniale des peuples européens – Portugal et Espagne*. Brüsszel: Henri Lamertin, 1907. 283. o.
- 7 A transzszaharai kereskedelmi útvonal északi részén fekvő kereskedővárosok hanyatlása ekkor kezdődött és a 16. században lett számottevő: a tengeri hajózás elterjedésével szükségtelenné vált az átkelés a veszélyesebb Szaharán, míg a kegyelemdőfőst a gazdasági csődben levő Marokkó vitte be az 1591-es tondibi csatával, amelynek során legyőzte a kereskedelmi útvonalak biztonságát garantáló Songhai Birodalmat, maga viszont nem volt képes hasonló garanciákat teremteni a karavánoknak. Marokkó ráadásul hamarosan polgárháborúba sülyedt, amelyet a portugál és spanyol hódítók igyekeztek maximálisan kihasználni.
- 8 Martin Page: *The First Global Village – How Portugal Changed the World*. Alfragide: Casadasletras, 2014. 96. o.
- 9 Rafaela Castrillo Márquez: „Melilla bajo los Medina Sidonia, a través de la documentación existente en la Biblioteca Real de Madrid”. In *Anaquel de estudios árabes*, Vol 11. (2000). 178–179. o.
- 10 A két várost – hasonlóan más gyarmattartó államokhoz – Spanyolország elsősorban politikai, de akár köztörvényes ügyben elítélt fegyencek elhelyezésére is használta, jelentős részben ők építették ki a városok infrastruktúráját. A fegyencek családjai számára engedélyezték a városokba költözést, a fegyencek számára pedig büntetésük kitöltése után a városban letelepedést, immár polgárként.
- 11 A békeszerződés nemcsak lezárta – egy időre – a Marokkó és Spanyolország közötti konfliktust, de kijelölte a két város határait is, amelyeket a szerződés aláírásával Marokkó így elismert spanyol területként.
- 12 Enrique Moradiellos: „La política europea 1898-1939”. In *La política exterior de España en el siglo XX*, No. 49, (2003). 56–59. o. A protektorátus létrejötte nem eredményezte a 21.000 km²-es, Tetuán központtal irányított terület Spanyolországhoz csatolását, ott osztott igazgatás jött létre a marokkói szultán képviselője, a kalifa – akit a szultán a spanyol kormány által javasolt két személy közül választhatott ki – és a – területet ténylegesen irányító – spanyol főképviseelő irányítása alatt. Ceuta és Melilla nem tartozott a protektorátushoz, az azok feletti hatalom kizárólagosan spanyol kézben maradt.
- 13 Bernabe López García: „Entre Europe et Orient Ceuta et Melilla”. In *Revue du monde musulman et de la Méditerranée*, No. 59-60. (1991). 170. o.
- 14 A lázadás élére 3 nap múlva állt a köztársasági kormány által 1936 februárjában a Kanári-szigetekre helyezett Francisco Franco tábornok.
- 15 López García: *i.m.* 171. o.
- 16 Instituto Nacional de Estadística: „Alteraciones de los municipios en los Censos de Población desde 1842”, <http://www.ine.es/intercensal/intercensal.do>. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 17 Melilla polgári épületei kiépülésének kiváló összefoglalóját adja Antonio Bravo-Nieto: *Guía histórico, artística y turística de Melilla*. Melilla: Proyecto Melilla S. A., 2002. 79–139. o.
- 18 Instituto Nacional de Estadística: *i.m.*
- 19 Observatorio de las Ocupaciones: *Informe del Mercado de Trabajo de Ceuta. Datos 2016*. Madrid: Edición realizada por el Servicio Público de Empleo Estatal, 2017a. 15. o., https://www.sepe.es/contenidos/observatorio/mercado_trabajo/2750-I.pdf. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 20 Observatorio de las Ocupaciones: *Informe del Mercado de Trabajo de Melilla. Datos 2016*. Madrid: Edición realizada por el Servicio

- Público de Empleo Estatal, 2017b. 17. o., https://www.sepe.es/contenidos/observatorio/mercado_trabajo/2760-1.pdf. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 21 A Marokkóból menekülő zsidók a város lakosságának 10 százalékát tették ki az 1920-1930-as években. Rafael Briones: „La comunidad judía de Melilla”. In Rafael Briones, Sol Tarrés és Tarrés Salguero: *Encuentros, diversidad religiosa en Ceuta y en Melilla*. Icaria: Editorial Pluralismo y Convivencia, 2013. 270–271. o.
- 22 Sol Tarrés: „Los hindúes de Ceuta”. In Briones, Tarrés és Salguero: 2013, *i.m.*, 84. o.; Sol Tarrés: „Los judíos ceutíes”. In Briones, Tarrés és Salguero: 2013, *i.m.*, 106–107. o.
- 23 Habár az utcanévek ma is megvannak, a lakosság már az 1980-as évek elején is szinte teljes egészében muszlim volt. Az egykori 15 zsinagógából 6 még mai is működik. Briones: *i.m.*, 271. o. és 281. o.
- 24 Sol Tarrés: „Musulmanes ceutíes”. In Briones, Tarrés és Salguero: 2013, *i.m.* 125. o.; Sol Tarrés: „Musulmanes en Melilla: Apuntes etnohistóricos”. In *AWRAQ Revista de análisis y pensamiento sobre el mundo árabe e islámico contemporáneo*, Vol. 10. (2014). 142. o.
- 25 A muzulmán álláspont szerint az 1860-as Wad Ras-i békeszerződést követően 1863-ban mintegy 3-5.000 melillai berbert üzött el a spanyol katonaság. Enrique Delgado: „Homenaje en Melilla a Aomar Dudú, el último morisco”. *WebIslam*, https://www.webislam.com/noticias/55733-homenaje_en_melilla_a_amar_dudu_el_ultimo_morisco.html, 2010. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 26 Az 1986-os összeírás volt az utolsó, amely vallási hovatartozást számba vett a két városban.
- 27 Óscar Salguero: „Las comunidades musulmanas de Melilla”. In Briones, Tarrés és Salguero: 2013, *i.m.* 304. o.
- 28 A spanyol jogrend – bizonyos latin-amerikai államok, volt spanyol gyarmatok és Portugália kivételével – ma is kizárja a kettős állampolgárságot, így a spanyol állampolgárságot szerzőknek, amennyiben nem ezekből az államokból származnak, nyilatkozniuk kell korábbi állampolgárságukról való lemondásról.
- 29 Aomar Mohammedi Dudu: „Legalizar Melilla”. *Tribuna Libre*, https://elpais.com/diario/1985/05/11/espana/484610406_850215.html, 1985. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 30 Az összlakosságra vonatkozó számok 2017.01.01-jeiek. In *Instituto Nacional de Estadística*: „Cifras de Población a 1 de enero de 2017”, https://www.ine.es/prensa/cp_2017_p.pdf, 2017. A letöltés ideje: 2019. június 5. A muszlimok számára vonatkozó becslések 2017.12.31-i állapotot tükröznek. In *Estudio demográfico de la población musulmana: „Unión de Comunidades Islámicas de España”*. Madrid, 2018. 7. o.
- 31 Salguero: *i.m.* 304. o.
- 32 Félix Arteaga (szerk.): *España mirando al Sur: del Mediterráneo al Sahel Coordinador*. Informe Elcano 18. Madrid: Real Instituto Elcano, 2014. 157. o.
- 33 Observatorio de las Ocupaciones: 2017a, *i.m.* 16.o. és Observatorio de las Ocupaciones: 2017b, *i.m.* 15. o. A piramis a növekvő népesség korfája: itt széles az alap, ami fölfelé keskenyedik; míg a harang a stagnáló népesség korfája, ahol a fiatalok és a középkorúak aránya közel egyforma.
- 34 Miguel Ángel Pérez Castro, María Dolores Huete-Morales és Juan Antonio Marmolejo-Martín: „Effects of the economic crisis on migrants’ remittances”. *Advanced Research in Scientific Areas*, (2012). 336. o., https://www.researchgate.net/publication/292145456_Effects_of_the_economic_crisis_on_migrants_remittances. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 35 Mohand Tilmatine: „Ceuta y Melilla: elementos para una aproximación socio-lingüística”. In Stolz, Thomas: *Romanisierung in Afrika: Der Einfluss des Französischen, Italienischen, Portugiesischen und Spanischen auf die indigenen Sprachen Afrikas*. Bochum: Diversitas Linguarum, 2009. 28. o.
- 36 *Centro de Investigaciones Sociológicas*: „Estudio nº 2.956. Barómetro autonómico

- (III) Septiembre-Octubre”, http://www.cis.es/cis/export/sites/default/-Archivos/Marginales/2940_2959/2956/X_TOTAL_20/Es2956.pdf, 2012a. 17. o. A letöltés ideje: 2019. június 5.; *Centro de Investigaciones Sociológicas*: „Estudio nº 2.956. Barómetro autonómico(III).(Ciudad autónoma de Ceuta)”, http://www.cis.es/cis/export/sites/default/-Archivos/Marginales/2940_2959/2956/X_CEUTA_18/Es2956Ceut.pdf, 2012b. 24. o. A letöltés ideje: 2019. június 5.; *Centro de Investigaciones Sociológicas*: „Estudio nº 2.956. Barómetro autonómico (III). (Ciudad autónoma de Melilla)”, http://www.cis.es/cis/export/sites/default/-Archivos/Marginales/2940_2959/2956/X_MELILLA_19/Es2956Mel.pdf, 2012c. 24. o. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 37 Juan Miguel Alcántara Pilar, Eugenia Rodríguez López és Salvador Del Barrio García: „Valores culturales frente a valores comunicarios en Ceuta”, https://www.academia.edu/1979558/VALORES_CULTURALES_FRENTE_A_VALORES_COMUNICARIOS_EN_CEUTA, 2011. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 38 Mohand Tilmatine: „Ceuta y Melilla: elementos para una aproximación sociolingüística”. In Stolz: 2009, *i.m.* 24. o.
- 39 Arteaga: 2014, *i.m.* 159. o.
- 40 A kérdés kevésbé problematikus Ceutában, ahol a helyi muszlimokat egy Marokkóval szemben álló szervezet tömöríti. *La Razón*: „El líder musulmán ceutí: «Somos españoles y no hay más debate)”, https://www.larazon.es/historico/7926-la-dificil-emancipacion-de-los-musulmanes-ceuties-OLLA-RAZON_267306, 2010. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 41 *Europa Press*: „Los musulmanes de Ceuta piden que el final de Ramadán sea festivo laboral”, <http://www.europapress.es/ceuta-y-melilla/noticia-musulmanes-ceuta-piden-final-ramadan-sea-festivo-laboral-suelo-colegio-concertado-bilingue-20170626114017.html>, 2017a. A letöltés ideje: 2019. június 5. 2018-ban egy napra esett a marokkói és a spanyolországi bőjtörés. *El Faro Melill*: „Eid Al-Fitr 2018: Confirmada la fecha del final de Ramadán”, <https://elfarodemelilla.es/eid-al-fitr-2018-fecha-final-ramadan/>, 2018a. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 42 A kérdés kapcsán lásd Carlos Rontome: „Integrismo islámico y secularización en Ceuta”. *Academia*, https://www.academia.edu/14746714/Integrismo_isl%C3%A1mico_y_secularizaci%C3%B3n_en_Ceuta. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 43 Spanyolországban 1967-ben engedélyezték muszlim szervezetek megalakulását, majd a vallásszabadságról szóló 1980-as törvény elfogadását követően jöttek létre madridi székhellyel az egymással rivalizáló Spanyolországi Iszlám Közösségek Uniója (*Unión de Comunidades Islámicas de España, UCIDE*) és az Iszlám Vallási Közösségek Spanyol Föderációja (*Federación Española de Entidades Religiosas Islámicas, FEERI*), amelyek együtt létrehozták a Spanyolországi Iszlám Bizottságot (*Comisión Islámica de España, CIE*). A spanyolországi iszlám szövetségek kiindulópontjai a két észak-afrikai város muzulmán közösségei voltak, lévén akkor az ország más területein még nem élt számottevő hívő.
- 44 Az UCIDCE az 1927-ben Indiából indult tabligh irányzathoz kapcsolódik.
- 45 *La Razón*: 2010, *i.m.*
- 46 Tarrés: *Musulmanes ceuties*. 142. o.
- 47 *Uo.* 136–137. o.
- 48 *Uo.* 142. o.
- 49 *El Mundo*: „Melilla ya no reza por el rey Mohamed VI de Marruecos”, <http://www.elmundo.es/blogs/elmundo/orilla-sur/2014/08/01/melilla-ya-no-reza-por-el-rey-mohamed-vi.html>, 2014. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 50 Egy 2005-ös felmérés szerint a ceutai muszlimok 82,4 százalékának nagyon, 13,7 százalékának pedig inkább fontos a vallása, miközben csak 2,9 százalékuk nevezte kevésbé, 1 százalékuk pedig egyáltalán nem fontosnak. A helyi katolikusok között ugyanez a következők szerint alakult: 22,2 százalék, 43,2 százalék, 26,5 százalék, 7,6 százalék. Rontome: *Integrismo islámico y secularización en Ceuta*, 8. o.
- 51 *Uo.*, 2. o.

- 52 Carlos Rontome: „Radicalización y yihadismo en Ceuta”. In María Trinidad Bretones, Carlos Andrés Charry, Jaime Pastor és Joan Quesada: *Anuario del Conflicto Social*, No. 5. (2015). 293–302. o.
- 53 Fernando Reinares - Carola García-Calvo: „Actividad yihadista en España, 2013-2017: de la Operación Cesto en Ceuta a los atentados en Cataluña”. *Real Instituto Elcano*, http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_es/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_es/zonas_es/terrorismo+internacional/dt13-2017-reinares-garciacalvo-actividad-yihadista-en-espana-2013-2017-operacion-cesto-ceuta-atentados-catalunya, 2017. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 54 Az UCIDCE adatai szerint 2017. december 31-én 1.946.300 muszlim élt Spanyolországban, akik közül 834.058 (42,9 százalék) volt spanyol állampolgár. Melillában akkor 44.743 muszlim élt (73,1 százalékuk spanyol állampolgár), Ceutában pedig 36.803 (86,2 százalékuk spanyol állampolgár), vagyis az összes spanyolországi muszlim 4,2 százaléka és a spanyol állampolgárságú muszlimok 7,7 százaléka. *Estudio demográfico de la población musulmana*. Madrid: Unión de Comunidades Islámicas de España, 2018. 7. o.
- 55 *El País*: „Un incendio intencionado destruye parte de una iglesia en Ceuta”, https://elpais.com/elpais/2001/09/15/actualidad/1000541819_850215.html, 2001. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 56 Rontome: *Radicalización y yihadismo en Ceuta*, 300. o.
- 57 *Europa Press*: „UCIDCE reconoce la presencia de takfiris en Ceuta y asegura que 'en ninguna mezquita se difunden mensajes radicales'”, <http://www.europapress.es/ceuta-y-melilla/noticia-ucidce-reconoce-presencia-takfiris-ceuta-asegura-ninguna-mezquita-difunden-mensajes-radicales-20130414171718.html>, 2013a. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 58 Rontome: *Radicalización y yihadismo en Ceuta*, 301. o.
- 59 Ceuta 1833-ban lett először Cádiz tartomány része. Fernando Villada Pardes (szerk.): *Historia de Ceuta, De los orígenes al año 2000*. Ceuta: Instituto de Estudios Ceutíes, 2009. 193. o.
- 60 A spanyol közigazgatás legnagyobb területi egysége az autonóm közösségeké, amelyekből 17 létezik. Ezeknek saját parlamentjük és regionális végrehajtó testületük (kormányuk) van, hatásköreik – amelyek eltérőek egymástól – az autonómia-státútumaikban szabályozottak.
- 61 López García: *i.m.*, 173. o.
- 62 A jogállást 1995. március 13-án teremtette meg a törvényhozás Ceuta számára a LO 1/1995, Melilla számára pedig a LO 2/1995. sz. törvények elfogadásával. Ugyanakkor rendelték a két autonóm város alá a szuverén területeket. Ceutához került Vélez de la Gomera, míg Melillához a Chafarinas- és az Alhucemas-szigetek.
- 63 Gabriel Alejandro Torres Colón: „Parties of Muslim Persuasion and the Left in Ceuta, Spain”. In Wendy Pojmann (szerk.): *Migration and Activism in Europe since 1945*. New York: Palgrave MacMillan, 2008. 120–121., 124. o.; Laura P. Cañero: „El fin de Ramadán, un festivo que nunca llega”. *Ceuta Actualidad*, <https://www.ceutaactualidad.com/articulo/sociedad/fin-ramadan-festivo-nunca-llega/20180511175446065320.html>, 2018. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 64 Ceutában a Coalición Caballas és a Movimiento por la Dignidad y la Ciudadanía vannak jelen a gyűlésben.
- 65 2011 és 2018 között el Barkani volt Melilla kormány megbízottja, az első muzulmán ebben a tisztségben egész Spanyolországban, akit Mariano Rajoy akkori kormányfő nevezett ki és egészen a Rajoy-kormány bukásáig töltötte be a hivatalt. El Barkani – habár 1960-ban Melillában született és 1983-ban diplomázott a granadai egyetemen – csak 1990-ben lett spanyol állampolgár.
- 66 *El País*: „Reportaje: Melilla – Un laboratorio de convivencia”, https://elpais.com/diario/2010/11/21/eps/1290324416_850215.html, 2010. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 67 1999 júliusa és 2000 júliusa között töltötte be ezt a tisztséget.

- 68 *Country Econom.*: "Spain autonomous communities comparison: Spain vs Melilla", <https://countryeconomy.com/countries/spain-autonomous-communities/compare/spain/melilla?sc=XE21>. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 69 *Country Economy: i.m.*
- 70 Vásárlóerő-értéken mért, egy főre eső bruttó nemzeti termék.
- 71 Az 1990-es adatokhoz képest némileg szűkült az olló, akkor ötszörös volt a különbség. *World Bank*: „GDP per capita, PPP (current international \$)”, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 72 A két város és a környező területek között először egy 1767-es spanyol-marokkói szerződés létesített szabadkereskedelmet.
- 73 Mösözl Miklós: „A spanyol-marokkói háború”. *Magyar Katonai Közlöny*, III. (1910). 256 – 257. o.
- 74 A két várossal hasonlóságot mutató korábbi spanyol város, Sidi Ifni 1969-es Marokkóhoz kerülését követően gazdasági hanyatlásnak indult részben a spanyol hadsereg távozása, részben a vám szabad területi státuszának megszűnése miatt, amelyből azóta sem volt képes regenerálódni. Karine Bennafla: „Enjeux et gestion de la protestation dans une marge territoriale. Le mouvement local de Sidi Ifni (Maroc)”. *Maghreb et sciences sociales*, Thème 1. (2011). 109–110. o.
- 75 *Arteaga*: 2014, *i.m.*, 158. o.
- 76 *Observatorio de las Ocupaciones*: 2017a, *i.m.*; *Observatorio de las Ocupaciones*: 2017b, *i.m.*
- 77 *Arteaga*: 2014, *i.m.*, 161. o.
- 78 *Jaume Castan Pinos*: *La fortaleza europea: Schengen, Ceuta y Melilla*. Ceuta: Instituto de Estudios Ceutíes, 2014. 83–84. o.
- 79 *Uo.*, 50. o.
- 80 2016-ban a melillai és ceutai aktív foglalkoztatottak 22,7, illetve 21,6 százaléka dolgozott a kereskedelemben. *Observatorio de las Ocupaciones*: 2017a, *i.m.*, 27. o. és *Observatorio de las Ocupaciones*: 2017b, *i.m.*, 23. o.
- 81 Amíg az ÁFA mértéke Spanyolországban 21, Marokkóban pedig 20 százalékos, addig a két városban ÁFA helyett az ún. termelést, szolgáltatásokat és importot terhelő általános adó (*Impuesto sobre la Producción, los Servicios y la Importación, IPSI*) megfizetése a kötelező, amelynek mértéke 0,5-10 százalék közötti. *The Islander*. „The Canary Islands, Ceuta and Melilla: Spanish special tax territories”, <http://theislander.net/tax-update-the-canary-islands-ceuta-and-melilla-spanish-special-tax-territories/>. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 82 Ennek oka a két város és a marokkói Tetuán és Nádor tartományok közötti kishatárforgalom tekintetében fennálló vízummentesség megőrzése volt. *EUR-LEX*: „Document 42000A0922(04) *Hivatalos Lap L* 239, 22/09/2000 o. 0069 - 0075, 1. nyilatkozat”, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:42000A0922\(04\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:42000A0922(04)&from=EN). A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 83 *Pinos*: 2014, *i.m.*, 108. o.; *Arteaga*: 2014, *i.m.*, 154. o.
- 84 *Uo.*, 155. o.
- 85 *Pinos*: 2014, *i.m.*, 107. o.
- 86 *Arteaga*: 2014, *i.m.*, 155. o.
- 87 *Antonio Marquina Barrio*: „El problema de Ceuta y Melilla en la estrategia internacional y española”. *Cuenta y Razón*, http://www.cuentayrazon.org/revista/pdf/027/Num027_008.pdf, 4. o. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 88 *Pinos*: 2014, *i.m.*, 103. o.
- 89 *Pérez Castro, Huete-Morales és Marmolejo-Martín*: 2012, *i.m.*, 338–339. o.
- 90 *Fernando Almeida García - Agustín Justicia Segovia*: „El turismo en Melilla. Baetica”. *Estudios de Arte, Geografía e Historia*, Vol. 32, (2010). 24. o.
- 91 *Uo.*, 33. o.
- 92 *El Faro Melilla*: „Más turistas para Melilla”, <https://elfarodemelilla.es/mas-turistas-melilla/>, 2018b. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 93 *Pinos*: 2014, *i.m.*, 89–90. o.
- 94 Az európai hódítást megelőzően Ceuta a 10-11. századokban a Córdoba-i Kalifátuson belül is fontos erődnék számított, míg Melilla a transzszaharai kereskedelemben játszott szerepe miatt volt jelentős.

- 95 Az 1672-1727 között uralkodó Iszmil szultán például – miután sikeresen elfoglalta 1681-ben Mehdiát és 1689-ben Larache-t a spanyoloktól, 1684-ben Tangert az angoloktól – 1694-ben ostrom alá vette őket is. Amíg Melilla ostroma 1696-ben véget ért, addig Ceutáé 1727-ig húzódott. A későbbi ostromok közül Ceuta vonatkozásában az 1732-es, 1757-es, 1790-91-es, 1837-es, 1859-60-as, Melilláéban pedig az 1774-75-ös, 1893-as és 1909-es támadások emelendők ki.
- 96 Pinos: 2014, *i.m.*, 42–43. o.
- 97 A marokkói álláspont szerint a tengerparttól 150 méterre fekvő sziget az ő területük, mert egyetlen korábbi spanyol-marokkói szerződés sem szabályozta a sziget hovatartozását. Hangsúlyozzák, hogy miközben a marokkói területi vizekről szóló 275-311/1975. július 21-i királyi rendelet saját területként tünteti fel, a 267/1976 (március 5.) sz. spanyol rendelet meg sem említi a szigetet. Mohamed Benaissa akkori marokkói külügyminiszter ugyanígy kiemelte 2002-ben, hogy 1987-ben a spanyol kormány marokkói tiltakozásra elállt attól a szándékától, hogy a szigetet a 4 kilométerre fekvő Ceutához csatolják. *El País*: „Texto íntegro de la declaración de Benaissa sobre el islote de Perejil”, https://elpais.com/elpais/2002/07/15/actualidad/1026721024_850215.html, 2002. A letöltés ideje: 2019. június 5. A szigeten a marokkói függetlenség kikiáltásakor spanyol katonaság állomásozott, amely onnan 1960-ban távozott.
- 98 2014-ben viszont a spanyol kormány maga kérte, hogy a marokkói csendőrség – a spanyol hadsereg folyamatos jelenléte mellett – szálljon partra a szigeten és vigyen onnan vissza 13, odaszökött szubszaharai személyt Marokkóba. *El Diario*: „Las fuerzas marroquíes entran en Perejil y devuelven a los 13 inmigrantes llegados a la isla española”. https://www.eldiario.es/desalambre/Cerca-inmigrantes-llegan-Isla-Perejil_0_266673396.html, 2014. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 99 Torres Colón: *i.m.*, 119. o.
- 100 Pinos: 2014, *i.m.*, 57. o.
- 101 A 2007-ben alapított szervezet 2014-ben feloszlatta magát arra hivatkozva, hogy céljuk elérését, vagyis a két város Marokkóhoz csatolását nem tartják már reálisnak. *ABC*: „El Comité marroquí para la liberación de Ceuta y Melilla se disuelve”, <https://www.abc.es/internacional/20140615/abci-disuelsen-marruecos-comite-ceuta-201406151410.html>, 2014. A letöltés ideje: 2019. június 5. A szervezet vezetője a Melillában született és Spanyolországban tanult, spanyol-marokkói kettős állampolgárságú Yahya Yahya volt, aki akkor a várossal határos marokkói város, Beni Ensar polgármestereként dolgozott.
- 102 Luis De la Corte Ibáñez: „Actividad yihadista en Ceuta: antecedentes y vulnerabilidades”, https://www.academia.edu/34535443/Actividad_yihadista_en_Ceuta_antecedentes_y_vulnerabilidades, 2007. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 103 *Reportaje*: Melilla.
- 104 *El Faro Melilla*: „Baja un 10,9% el número de efectivos militares en Melilla respecto a 2011”, <https://elfarodemelilla.es/baja-109-numero-efectivos-militares-melilla-respecto-2011/>, 2017. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 105 *El Confidencial Digital*: „Soldados austriacos paraproteger la valla de Ceuta y Melilla”, <https://www.elconfidencialdigital.com/articulo/defensa/soldados-austriacos-proteger-valla-ceuta-melilla/20180829185651115441.html>, 2018. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 106 Az 1860-as határmegvonáskor spanyol részről tudatosan hagyták kívül a Sidi Guariach temetőt a város határain, mert el kívánták kerülni esetleges problémákat, amelyek egy iszlám vallási hely bekebelezéséből eredhetnek. Tarrés: *Musulmanes en Melilla*, 143. o.
- 107 A mecsetben egy Franco-idézzel ellátott emléktábla is helyet kapott. A tábla eltávolításának kérdése legutóbb 2018 augusztusában merült fel, miután a Sánchez-kormány a történelmi emlékezetéről szóló 2007-es törvény módosításával lehetővé tette Franco sírjának eltávolítását az Elesettek völgyéből. *Ok Diario*: „El Gobierno no se atreve a exigir a una mezquita de Ceuta la retirada de una placa franquista”, <https://okdiario.com/espana/2018/08/28/gobierno-no-atreve-exigir-mezquita-ceuta-retirada-placa-franquista-3051964>, 2018. A letöltés ideje: 2019. június 5.

- 108 *One Magazine*: „¿Están los cementerios militares españoles a la altura de quienes descansan en ellos?”, <https://www.onemagazine.es/nacional/historia/cementerios-espanoles>, 2015. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 109 *Ceuta Desconocida*: „Cementerio militar de Tetuán”, <https://ceutadesconocida.wordpress.com/cementerios-espanoles-del-protectorado-de-marruecos/>. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 110 Az 1921-es csata a spanyol történelemben az annuális katasztrófa néven vonult be és az egyik legmegalázóbb vereségként számon tartott, amelynek során a berber lázadók gyakorlatilag lemészárolták a rosszul vezetett spanyol katonákat.
- 111 A várost – habár jogilag 1923-1960 között nemzetközi igazgatás alatti protektorátus volt – 1940-ben „ideiglenesen” a spanyol hadsereg szállta meg, és 1945-ig a spanyol protektorátus részeként igazgatta.
- 112 *Ceuta Desconocida*: „Los cementerios españoles del Antiguo Protectorado de Marruecos”, <https://ceutadesconocida.wordpress.com/cementerios-espanoles-del-protectorado-de-marruecos/>. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 113 Tetuánban, Nádorban, Laracheban és Tangerben működik spanyol konzulátus.
- 114 *Exteriores*: „Cementerio de Tetuán”, <http://www.exteriores.gob.es/Consulados/TEUTUAN/es/Consulado/Paginas/Cementerio-de-Tetu%C3%A1n.aspx>, 2012. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 115 *One Magazine*: 2015, *i.m.*
- 116 *Europa Press*: „Más de 12.000 militares españoles están enterrados en el cementerio cristiano de Melilla desde su fundación en 1892”, <http://www.europapress.es/ceuta-y-melilla/noticias-mas-12000-militares-espanoles-estan-enterrados-cementerio-cristiano-melilla-fundacion-1892-20170325142831.html>, 2017b. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 117 Salguero: *i.m.*, 313. o.
- 118 Saját munka, 2019.
- 119 Azon képviselőket és szenátorokat tömörítő frakció, akik nem tudnak saját frakciót alakítani.
- 120 Mohand Tilmatine: „Ceuta y Melilla: elementos para una aproximación sociolingüística”. In Stolz: 2009, *i.m.*, 20–22. o.
- 121 Sol Tarrés: „Ceuta, la perla del Mediterráneo”. In Briones, Tarrés és Salguero: 2013, *i.m.*, 41. o.
- 122 Szó szerint „Együtt, de nem keveredve.” *El País*: 2010, *i.m.*
- 123 Torres Colón: *i.m.*, 117. o.
- 124 Juan Valero Moreno: „Cristianos, moros y judíos. Los ajustes culturales de una convivencia conflictiva”, *eHumanista. Journal of Iberian Studies*, 18. (2011). 1. o.
- 125 Santiago La Parra Lopez: „Moros y cristianos en la vida cotidiana: ¿historia de una represión sistemática o de una convivencia frustrada?”. *Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante*, No. 11. (1992). 143–164. o.
- 126 Yves Zurlo: „Espagne. Vivre ensemble à Melilla”. *La documentation française*, <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/pages-europe/d000802-espagne-vivre-ensemble-a-melilla-par-yves-zurlo>, 2015. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 127 Óscar Salguero: „Melilla, evangelismo de ida y vuelta”. In Briones, Tarrés és Salguero: 2013, *i.m.*, 237. o.
- 128 *El Faro Melilla*: „El fin del Ramadán, ¿festivo en Melilla? CpM solicita buscar un “resquicio” para incluirlo”, <https://elfarodemelilla.es/fin-ramadan-festivo-melilla-cpm-resquicio-incluirlo/>, 2018c. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 129 Az emlénapok célja a lakosság közös ünnepelésének elősegítése, ezért kifejezetten problémás, ha olyan napot határoznak meg „közös” ünnepként, ami a lakosság különböző csoportjainak más mondanivalót hordoz. A probléma a Kárpát-medencében is ismert, így például Románia nemzeti ünnepe december 1., Erdélynek a Magyarországtól elszakadását kimondó gyulafehérvári gyűlés napja. A Vajdaság Autonóm Tartomány Képviselőháza 2018. június 19-i határozata – egy harmadik, ENSZ-hez kötődő, így semleges nap mellett – két olyan ünnepnapot határozott meg, amelyek elsősorban a magyar közösséget reszesztik ki: november 25-öt, a Délvidék Szerbiához csatlakozásáról döntő 1918-as újvidéki népgyűlés, és május 15-öt, a Szerb Vajdaságot 1848-as kikiáltásának napját.

- 130 A kérdés kapcsán lásd J. Nagy László - Koroncz Ágnes: „Spanyolország és a Maghreb-térség”. *Külügyi Szemle*, Vol. 3. (2010). 68–72. o.
- 131 *Sidi Ifni*: „IFNI, 40 años del penúltimo capitúlo de nuestra historia colonial”, http://www.sidi-ifni.com/index.php?option=com_content&task=view&id=131&Itemid=107, 2009. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 132 A későbbi város területét az 1860-as marokkói-spanyol békeszerződés bocsátotta Spanyolország rendelkezésére a Kanári-szigetekhez való közelsége és kisméretű kikötő építéséhez kedvező adottságai miatt. A terület tényleges megszállására 1934-ben került sor. Jesús Martínez Milán: „Sidi Ifni en el contexto del colonialismo español en el sur de Marruecos, 1912-1956”. *Hespéris-Tamuda*, Vol. 46. (2011). 39–64. 1934-et követően néhány év alatt kiépült egy modern, art déco stílusú spanyol kisváros. *Madrid Art Deco*: „Sidi Ifni, la olvidada ciudad colonial art déco”, <http://madrid-art-deco.blogspot.com/2016/12/sidi-ifni-la-olvidada-ciudad-colonial.html>, 2016. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 133 *ODS Sédoc*: „Question of Ifni and Spanish Sahara”, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/218/35/IMG/NR021835.pdf?OpenElement>. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 134 A városban még ma is vannak ezzel a döntéssel egyet nem értő személyek, például 2016 júliusában nyolcan elfoglalták a korábbi spanyol konzulátus épületét és kérték spanyol – európai – állampolgárságuk visszaállítását. *H24 Info*: „Sidi Ifni: 8 jeunes condamnés pour avoir réclame la nationalité espagnole”, <https://www.h24info.ma/maroc/sidi-ifni-8-jeunes-condamnes-pour-avoir-reclame-la-nationalite-espagnole/>, 2016. A letöltés ideje: 2019. június 5. Álláspontjuk azonban abszolút kisebbségi, a helyi problémák miatt tüntetők hagyományosan kifejezik szolidaritásukat az állammal, így például a marokkói zászló vagy az uralkodó képe elengedhetetlen kelléke a tüntetéseknek. Bennafla: 2011, *i.m.*, 110–111. o.
- 135 Jesús Martínez Milán: „España en el Sáhara Occidental: de una colonización tardía a una descolonización inconclusa, 1885-1975”. *Anales de Historia Contemporánea*, Vol. 23. (2007). 376. o.
- 136 Pinos: 2014, *i.m.*, 53. o.
- 137 *Bulletin Officiel*: „Textes Generaux. 'Il est le Garant de l'indépendance du Royaume et de son intégrité territoriale dans ses frontières authentiques.'” 2011-es marokkói alkotmány, http://www.maroc.ma/es/system/files/documents_page/constitution.pdf, 2011. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 138 Alejandro Del Valle: „Ceuta, Melilla, Chafarinas, Vélez y Alhucemas: tomar la iniciativa”. *Real Instituto Elcano*, http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_es/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_es/zonas_es/aril63-2011, 2011 A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 139 Pinos: 2014, *i.m.*, 59–60., 67. o.
- 140 Ő 1970-ben még Asztúria hercegeként – spanyol trónörökösként – ellátogatott a városokba.
- 141 *El País*: „Marruecos llama a consultas a su embajador en España”, https://elpais.com/elpais/2007/11/02/actualidad/1193995028_850215.html, 2007a. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 142 *El País*: „Marruecos equipara Ceuta y Melilla con la Palestina ocupada por Israel”, https://elpais.com/diario/2007/11/06/espana/1194303605_850215.html, 2007b. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 143 *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado*: „Documento BOE-A-1977-23967”, <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1977-23967>, 1977. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 144 Miguel A.Aconsta Sánchez: *Las fronteras internacionales de España en África: Melilla*. Madrid: Editorial REUS, 17., 2016. 136. o.
- 145 *Petroleum Africa*: „Spain Questions Morocco on Territorial Rights”, <http://www.petroleumafrika.com/spain-questions-morocco-on-territorial-rights/>, 2004. A letöltés ideje: 2019. június 5.
- 146 *Europa Press*: „Gobierno admite entradas de patrulleras marroquíes en aguas de Melilla, contra inmigración y narcotráfico”, <http://www.europapress.es/sociedad/sucesos-00649/noticia-gobierno-admite-entradas-patrulleras-marroquies-aguas-melilla-achaca-cooperacion-bilateral-20131020120853.html>, 2013b. A letöltés ideje: 2019. június 5.